

Vojenskopolitické prognózování

Současná etapa světového vývoje je charakterizována na jedné straně dalšími úspěchy pokrokových revolučních sil, na druhé straně je pro ni příznačné zvýšené úsilí reakčních sil v čele se Spojenými státy americkými o zastavení procesu zmírňování mezinárodního napětí. Tyto síly usilují o návrat ke studené válce a netají se válečnými přípravami proti socialistickým a ostatním pokrokovým silám ve světě.

V Deklaraci členských států Varšavské smlouvy z 15. května 1980 se konstatuje se znepokojením, že „v současnosti se mezinárodní situace ještě zkomplikovala, že značně vzrostlo ohrožení míru a uvolňování. Je to důsledek další aktivizace imperialistické politiky síly, konfrontace, hegemonismu a nahromadění nevyřešených mezinárodních otázek. Imperialistické kruhy, které tuto politiku provádějí, otevřeně porušují nezávislost a svrchovanost států, vměšují se do jejich vnitřních záležitostí.“ (Deklarace členských států Varšavské smlouvy, Rudé právo z 16. května 1980, s. 2.)

Za této situace vzrůstá význam vojenskopolitického prognózování. Na základě hluboké analýzy vývojových perspektiv vojenství, vnitřní a zahraniční politiky imperialistických zemí a mezinárodních vztahů je potřebné vypracovat prognózy budoucí vojenskopolitické situace a s ní související možnosti buď zabránění válce, nebo možnosti vzniku této války, jejího charakteru a průběhu.

K tomu je však nutné stále hlouběji rozpracovávat vědecké základy vojenskopolitického prognózování. Má-li být vojenskopolitické prognózování skutečně vědecké, musí vycházet z marxismu-leninismu, vědeckého učení dělnické třídy, které uznává možnost vědeckého předvídání

společenských jevů a procesů. Nejobecnějším teoretickým a metodologickým základem marxismu-leninismu je marxisticko-leninská filozofie. Respektování kategorií, principů a zákonů dialektického a historického materialismu je předpokladem vědeckosti vojenskopolitického prognózování. Na potřebu a nutnost rozpracovat filozofické aspekty předvídání upozorňuje v současnosti řada autorů. Rozpracování odkazu klasiků marxismu-leninismu a jeho využití pro tvorbu základů prognostiky by si vyžádala speciální studie, vypracovaná týmem odborníků jednotlivých součástí marxismu-leninismu.

Cílem článku je proto přispět pouze z filozofických aspektů k vymezení předmětu vojenskopolitického prognózování a ukázat význam tohoto druhu prognózování v současné etapě světového vývoje. Vymezení předmětu vojenskopolitického prognózování, znalost a respektování obecných metodologických principů materialistické dialektiky a specifických principů prognostických a jejich aplikace v procesu prognózování je předpokladem jeho skutečné vědeckosti, je zárukou před fatalismem, subjektivismem, voluntarismem a iluzemi o budoucnosti.

Vojenskopolitické prognózování je součástí sociálního prognózování. Sociálním prognózováním rozumíme prognózování jevů a procesů společenského života, na rozdíl od prognózování přírodních jevů a procesů. Sovětský autor Bestuzev-Lada člení např. sociální prognózování do sedmi základních oblastí. Jako jednu z oblastí sociálního prognózování vyčleňuje vojenskopolitické prognózování.

Vojenskopolitické prognózování je velmi úzce spjaté s ostatními oblastmi sociálního prognózování, především s oblastí sociálně ekonomického a vědeckotechnického

kého prognózování. Prognostická činnost ve vojensktví je neodlučně spjata s politikou. Je v mnoha směrech jejím logickým pokračováním a tvoří s ní jediný vojenskopolitický komplex.

Na úzkou souvislost prognózování ve vojensktví s prognózování v oblasti politické a dalších oblastech praktické činnosti upozorňují rovněž autoři Čujev a Michajlov. Uvádějí, že nelze prognózovat perspektivy vývoje vojensktví odtrženě od prognózování perspektiv rozvoje vědy a techniky, ekonomiky, mezinárodních vztahů, počtu a složení obyvatelstva atd. Dialektická souvislost prognózování ve vojensktví, prognózování politické situace, ekonomiky a rozvoje vědy a techniky svědčí o vzájemném působení těchto jednotlivých oblastí a současně naznačuje, že vojenskopolitické prognózování zaujímá v tomto systému ústřední místo, neboť je velmi úzce spjato právě s oblastí politickou.

Válka je v marxisticko-leninské teorii chápána jako pokračování politiky prostředky ozbrojeného násilí za prosazení politických cílů, vyjadřujících v podstatě ekonomické, materiální zájmy těchto tříd. V. I. Lenin, jak známo, zformuloval klasickou definici války jako pokračování politiky tříd a států prostředky ozbrojeného násilí. „Základní poučka dialektiky ... aplikovaná na válku, konstatuje, že válka je prostě pokračování politiky jinými (totiž násilnými) prostředky. Je to formulace Clausewitzě, významného vojenského historika... A stejně bylo vědy hledisko Marxe a Engelse, kteří považovali každou válku za pokračování politiky určitých, zainteresovaných mocností — a různých tříd v nich — v určité době.“ [Lenin V. I.: Spisy, sv. 21, SNPL, Praha 1957, s. 217.] Nebudu rozebírat odlišné pojetí politiky klasiků marxismu-leninismu a u Clausewitzě, neboť se domnívám, že je dostatečně známé a přesahovalo by rámec tohoto článku.

Závěry klasiků marxismu-leninismu o původu, podstatě a příčinách války a především o vztahu války a politiky mají velký metodologický význam pro vojenskopolitické prognózování. Umožňují na základě analýzy tendencí politického vývoje, vývoje vnitřní i zahraniční politiky imperialistických zemí (v současné době však např. i reakční politiky Číny) předvídat vznik války samotné a ozbrojeného zápasu jako prostředku k dosažení politických cílů války, jejich průběh a výsledek. Analýza politiky, vedoucí ke vzniku války umožňuje předvídat vznik války, neboť každá válka je nerozlučně spjata s předchozí politikou. Válku vědy připravila politika určitých tříd, kterou sledo-

valy a uplatňovaly již v předválečném období.

V. I. Lenin, když analyzoval první světovou válku napsal, že „musíme vzít celou politiku celého systému evropských států v jejich hospodářských a politických vzájemných vztazích, abychom pochopili, jak z tohoto systému neodvratně a nezbytně vyplynula nynější válka.“ [Lenin V. I.: Spisy, sv. 24, SNPL, Praha 1956, s. 399.]

Při vojenskopolitickém prognózování je nutně respektovat dialektickomaterialistický princip vývoje. Metodologický význam tohoto principu pro vojenskopolitické prognózování spočívá nejen v tom, že umožňuje předvídat na základě pozorované cykličnosti, opakovatelnosti ve vývoji, ale i v tom, že na základě včasného objevení zárodků nového a jejích správného zhodnocení pro budoucí vývoj umožňuje předvídat budoucnost takového jevu, s nímž jsme se dosud nestětli, který se ještě neopakoval, nebo těměř neopakoval. Je třeba současně zdůraznit, že nově podstatné jevy v politické situaci nebo v oblasti vojensktví mohou být z počátku kvantitativně bezvýznamné, po určitou dobu dokonce „slabší“ než starě. Nově mŕže být po svěm objevení chápáno jako nahodilě. Při svěm vzniku mŕže se vystupovat často ve starě formě, mŕže se uchylovat k napodobování nového (zejména tuší-li svůj zánik); to věe ztěžuje jeho předvídaní.

Na XXV. sjezdu KSSS byl zdůrazněn význam zkoumání dalších tendencí světového vývoje slovy: „Stále více stoupá význam vědeckého výzkumu stěžejších problémů světového vývoje a mezinárodních vztahů, revolučního procesu vzájemného působení a jednoty jeho různých proudů, vztahů mezi bojem za demokracii a bojem za socialismus, soupeření sil v hlavní otázce současnosti — v otázce války a míru.“ [XXV. sjezd KSSS, Svoboda, Praha 1977, s. 66—67.]

Na XXV. sjezdu KSSS byla hluboce analyzována současná situace ve světě a vytyčeny úkoly pro mezinárodní činnost KSSS. Příkladem vědeckě analýzy a předvídaní v mezinárodních vztazích je politika Sovětského svazu vůči Čínské lidové republice. Na XXV. sjezdu KSSS byla analyzována hloubka a důsledky změn v Číně a správně předpovězeny tendence jejích dalšího vývoje. Soudruh Brežněv na XXV. sjezdu zdůraznil: „Nyní už nestačí říci, že maoistická ideologie a politika jsou neslučitelně s marxisticko-leninským učením. Maoistická ideologie a politika jsou totiž marxisticko-leninskému učení přímo nepřátelské.“ [Tamtěž, s. 12.] Nej-

vyšší sovětské představiteli i po XXV. sjezdu KSSS nejednou upozorňovali na agresivní a hegemonistické cíle Pekingu, na možnost, že rozpoutá válku vůči některým zemím asijského kontinentu. Politika maolistického vedení Číny, která stojí otevřeně na protilidových, reakčních pozicích, vyústila v roce 1979 v agresivní vůči suverénnímu — nezávislému socialistickému státu — Vietnamské socialistické republice. Tím potvrdila hodnocení a závěry XXV. sjezdu KSSS. Napadení socialistického Vietnamu Čínou potvrdilo sovětské hodnocení, podle něhož je Čína novým a zvláště nebezpečným faktorem vývoje mezinárodních vztahů, vývoje světové politiky.

V průběhu přípravy i vedení války existuje dialektická jednotná vnitřní a zahraniční politika. V. I. Lenin dospěl k závěru, že „válka je odrazem vnitřní politiky, kterou tato země vedla před válkou.“ (Lenin V. I.: Spisy, sv. 30, SNPL, Praha 1955, s. 147.) Vnitřní politika bezprostředně vyjadřuje a hájí ekonomické sociální zájmy vládnoucí třídy a má proto velký vliv na charakter a obsah zahraniční politiky. Tím ovšem nepopíráme, že například v přípravě nebo v průběhu války může mít zahraniční politika vůči vnitřní vedoucí úlohu.

Horečné zbrojení a příprava hlavních imperialistických zemí k nové válce jsou výrazem reakční třídní podstaty vnitřní politiky imperialistických zemí v čele s USA, která se promítá do jejich zahraniční politiky a ovlivňuje celý systém mezinárodních vztahů. Jak uvedl L. I. Brežněv, „úmyslné zostření mezinárodní situace způsobené americkým imperialismem je výrazem jeho nespokojenosti s upevněním pozic socialismu, s rozmachem národně osvobodeneckého hnutí a s upevněním sil bojujících za uvolnění a za mír.“ (Sovětský svaz nic neodradí od mírové politiky, Rudé právo 14. ledna 1980, s. 6.)

V důsledku změn v poměru sil ve prospěch socialismu je pro imperialismus stále nebezpečnější a riskantnější rozpoutání světové války. Proto věnují imperialistické země pozornost jiným formám ozbrojeného násilí. Uchytlují se k lokálním válkám, demonstracím síly, vojenskému vydírání, používání žoldnéřských armád svých partnerů v rámci vojenskopolitických koalic apod. Jenom USA použily od roku 1945 ve dvěstě patnácti případech ozbrojených sil k podpoře svých zahraničně politických akcí.

V procesu vědeckého vojenskopolitického prognózování je nutné stanovit správně vztah podstatných a nepodstatných, hlavních a druhořadých, průvodních

vnitřních i vnějších faktorů, které mají vliv na vznik nových rysů v rozvoji vojenství, na utváření vojenskopolitické situace a na vznik války. Velkou úlohu v umění předvídat má schopnost nalézt hlavní články v řetězu složitých politických a vojenských událostí. „Je třeba umět“, napsal V. I. Lenin, „najít v každé zvláštní situaci onen zvláštní článek řetězu, který je třeba vši silou uchopit, aby se dal udržet celý řetěz a aby se dal důkladně připravit přechod k dalšímu článku.“ (Lenin V. I.: Spisy, sv. 27, SNPL, Praha 1955, s. 269.)

O hlavním článku je třeba uvažovat z hlediska časového i prostoru. Například hlavním článkem, který výrazně ovlivňuje mezinárodní vztahy, mohou být v určité etapě meziimperialistické rozpory mezi dvěma zeměmi nebo skupinami (koalicemi) zemí, v jiné etapě mohou mít rozhodující vliv na mezinárodní vývoj vztahy mezi Sovětským svazem a Spojenými státy jako nejvýznamnějšími představiteli dvou tříd protikladných společenských soustav.

Za hlavní článek z hlediska prostoru (odhlédneme-li od ostatních aspektů) můžeme považovat především oblast Blízkého východu a na počátku osmdesátých let je to oblast Perského zálivu a Blízkého východu.

Při stanovení hlavního článku v procesu vojenskopolitického prognózování můžeme úspěšně využívat metody scénářů. Prognostická metoda, založená na scénářích, vznikla při analýze a výzkumu potenciálních vojenských a politických (diplomatických) krizí. Cílem scénáře v procesu vojenskopolitického prognózování není dojit pomocí „žebříčku“ události ke konečné prognóze budoucnosti, i když ta z něho formálně vyplývá. Cílem scénáře ve vojenskopolitickém prognózování je spíše určit kritické události, rozhodující okamžiky vývoje, „uzlové body“, ve kterých je třeba učinit zásadní rozhodnutí představitelů politického vedení státu a velení armády.

Ze zjištění dialektické spjatosti války, vnitřní a zahraniční politiky tříd a států, ze souvislosti ozbrojeného zápasu jako hlavní formy vedení války a ostatních forem násilí vyplývá metodologický závěr, že při předvídaní vzniku a průběhu války nemůžeme zkoumat válku izolovaně od politiky a ozbrojený zápas od akcí ekonomického, ideologického a diplomatického charakteru.

Zkoumání dialektické spjatosti mezi

válkou, politikou a ozbrojeným zápasem a jinými formami násilí má metodologický význam i při vymezení objektu a předmětu vojenskopolitického prognózování.

Vymezení objektu a předmětu vojenskopolitického prognózování úzce souvisí se sociálním obsahem války, k němuž patří politické a ekonomické cíle, činnost směřující k realizaci těchto cílů včetně ekonomické činnosti, vojenskopolitická činnost prostřednictvím ozbrojeného násilí a ideologická činnost. Sociální obsah války zahrnuje tedy cílevědomou činnost bojujících stran v celé její mnohotvárnosti a vzájemných souvislostech. Nejvýznamnější složkou sociálního obsahu války je její politický obsah (politické cíle a jejich realizace), neboť na uskutečnění politických cílů závisí koneckonců i dosažení ekonomických a ideologických cílů války. V této souvislosti V. I. Lenin upozorňoval: „Z marxistického hlediska je nutné v každém jednotlivém případě, pro každou válku zvlášť určit její politický obsah.“ (Lenin V. I.: Spisy, sv. 23, SNPL, Praha 1957, s. 206.)

Od jiných společenských procesů se válka liší svou kvalitativní zvláštností — že je pokračováním politiky států, tříd, národů násilnými prostředky. Její podstata se projevuje nedílnou jednotou politických cílů a prostředků, jimiž se jich dosahuje. Obsah války má sociálně politickou a vojenskotechnickou stránku.

Sociálně politická stránka obsahu války vyjadřuje její politické cíle, vliv na společenský vývoj a rozpory, jejichž nejkrasším prostředkem řešení je daná válka. Vojenskotechnická stránka obsahu války vyjadřuje její rozsah, používané prostředky ozbrojeného zápasu, způsoby vedení válečné činnosti.

Obsahu války je adekvátní i objekt vojenskopolitického prognózování. Objekt vojenskopolitického prognózování je válka jako společenskohistorický jev a jeho zvláštní stav společnosti a ozbrojený zápas jako hlavní prostředek k dosažení politických cílů války a armáda jako základní nástroj k jejímu vedení.

Rozlišení války jako společenskohistorického jevu a ozbrojeného zápasu jako jejího základního prostředku umožňuje rozlišovat dva základní typy prognóz.

Za prvé jsou to prognózy vojenskopolitické, které dávají odpověď na otázku, za jakých podmínek může válka vzniknout, za jakých podmínek je možná, nutná nebo nevyhnutelná, nebo za jakých podmínek může být válka odvrácena nebo dokonce vyloučena ze života společnosti. Prognózy tohoto typu dávají odpo-

věd na pravděpodobný vznik, charakter, průběh a důsledky různých typů válek. Vojenskopolitické prognózy vyplývají z analýzy zákonitostí společenského vývoje a poměru sil v dané epoše a vývoje vojenskopolitické situace, vnitřní a zahraniční politiky a systému mezinárodních vztahů. Pro praxi je nutné předvídat i moment zahájení války, neboť za existence zbraní obrovské ničivosti a prakticky neomezeného dosahu by mohl faktor překvapení sehrát značnou roli. Prognózy tohoto druhu mají filozoficko-sociologický charakter a přesahují samotný rámec vojenské vědy. Jsou formulovány v socialistických zemích na úrovni nejvyšších stranických a státních orgánů a patří k základům vnitřní a zahraniční politiky zemí socialistického společenství.

Za druhé jsou to prognózy vojenskovo-vedecké, které se týkají budoucího ozbrojeného zápasu, jeho průběhu a trvání. Zkoumají charakter, průběh, délku trvání ozbrojeného zápasu, činnost ozbrojených sil nepřítelů i vlastních, morálně politické a bojové kvality vlastních a nepřátelských vojsk, vývoje trendy a perspektivy strategie, operačního umění a taktiky, kvalitativních a kvantitativních stránek prostředků vedení ozbrojeného zápasu apod. Vojenskovo-vedecké prognózy jsou konkretizovány v základních současech vojenského umění — strategii, operačním uměním a taktice. Prognózy tohoto druhu řeší vojenští odborníci a jsou nutné pro správnou orientaci výstavby ozbrojených sil, jejich výcvik a výchovu, materiální vybavení a soudobou techniku a podobně.

Mezi vojenskopolitickými a vojenskovo-vedeckými prognózami existuje dialektická jednotka. Vojenskovo-vedecké prognózy vycházejí z vojenskopolitických a v průběhu vedení ozbrojeného zápasu je dále rozvíjejí. Vojenskopolitické prognózy zase naopak vycházejí z poznatků vojenské vědy, z dosaženého stupně rozvoje vojenství.

Válku a ozbrojený zápas jako objekt poznání zkoumá řada vědních disciplín. Každá z nich zkoumá pouze některé její stránky. Minulostí válek a armád se zabývají např. dějiny válek a vojenského umění, válkou a armádou se zabývá marxisticko-leninské učení o válce a armádě, válečná ekonomie, vojenská psychologie a pedagogika aj. Specifičnost vojenských prognostik je dána tím, že pokud jde o válku (a politiku k ní vedoucí) a ozbrojený zápas, zkoumá budoucnost, to je budoucí vojenskopolitickou situaci a válku jako zvláštní stav společnosti.

Proto je z metodologického hlediska

důležité rozlišovat mezi objektem a předmětem vojenskopolitického prognózování. Předmět vojenskopolitického prognózování, jeho struktura a obsah jsou konečnými podmíněny objektem. Předmět je však na rozdíl od objektu formován subjektem. Předmětem vědeckého prognózování ve vojenství je široký okruh otázek. Můžeme mezi ně zahrnout: prognózování vojenskopolitické situace, strategických, operačních a taktických otázek spjatých s budoucností, prognózování úrovně zbraní, vývoje a možnosti použití nových druhů zbraní a jejich ničivosti, početnosti, připravenosti, morálně politických vlastností vlastních vojsk a nepřítelů prognózování strategických a operačně taktických plánů nepřítelů aj.

Předmětem vědeckého prognózování ve vojenství je tedy zkoumání budoucí vojenskopolitické situace, charakteru budoucí války, morálně politických a bojových vlastností vojsk vlastních i nepřítelů, vývojových trendů a perspektiv strategie, operačního umění a taktiky, kvalitativních a kvantitativních charakteristik prostředků vedení ozbrojeného zápasu, vývojových možností a perspektiv vojenské ekonomiky.

Z dialektické jednoty a vzájemného působení války a politiky vyplývá význam vojenskopolitického prognózování a jeho předmět.

Předmětem vojenskopolitického prognózování je budoucí vojenskopolitická situace a s ní související možnost vzniku války (nebo zabránění válce) a charakter této války samotné. Vojenskopolitické prognózování se zabývá vojenskou politikou států a koalic, vojenskopolitickou situací ve světě a v jeho jednotlivých částech a pravděpodobnými tendencemi jejího vývoje, činnosti a cíli reakčních sil v kapitalistických zemích, analýzou konfliktních situací, které mohou vést ke zvyšování mezinárodního napětí, vzniku válečných ohnisků, krizovým situacím, lokálními válkami i válce světové.

Výsledky vojenskopolitického prognózování jsou využívány při vypracování doporučení, která se týkají cílů a úkolů vojenské politiky socialistického státu, jeho vojenské doktríny, programu výstavby ozbrojených sil a vypracování strategických a operačních plánů.

Význam vojenskopolitického prognózování v současnosti nebývá vzrostl. Zkušenosti posledních třiceti pěti let ukazují, že značné nebezpečí vzniku případné třetí světové války spočívá ve zpočátku nevětších vojenských akcích a lokálních válkách, které však mohou postupně přerůst ve válku globálního charakteru. Aby

se zabránilo nežádoucímu vývoji vojenskopolitických událostí a mohla být včas vůči agresorovi přijata účinná opatření, je třeba předem stanovit stupeň nebezpečnosti daného vojenského konfliktu, dané lokální války a předem rovněž zvážit důsledky (bezprostřední i dlouhodobé) vlastních opatření.

V této souvislosti roste význam prognóz budoucích vojenskopolitických situací. Pomocí prognostických metod můžeme předvídat nejen vývoj vojenskopolitických situací, ale i pravděpodobný průběh vojenských akcí, lokálních válek a jejich vojenskopolitických důsledků v různých částech světa. Vojenskopolitické prognózy ovlivňují současně i vojenskovědecké prognózy a rozvoj vojenské vědy. V současnosti má mimořádný význam přesnost předvídání charakteru budoucí války a ozbrojeného zápasu jako prostředku jejího vedení a objektivní pravdivost z toho vyplývajících teoretických a praktických závěrů. V období dlouhotrvajících válek minulosti mohly válčící strany odstraňovat v průběhu vedení války nedostatky a chybné závěry ve vojenské teorii vytvořené před válkou. V současné době by bylo krajně nebezpečné spoléhat na něco podobného. Vojenská teorie musí být vypracována z hlediska potřeb vedení nikoliv „současné“, ale budoucí války a zaváděna do praxe přípravy ozbrojených sil před zahájením válečné činnosti.

Tyto otázky jsou zvláště aktuální v současnosti, a na počátku osmdesátých let, v souvislosti s výrazným zhoršením mezinárodní vojenskopolitické situace, kdy „Proti uvolňování“, jak uvedl soudruh Brežněv, „... jsou... vlivné síly, které přímo či nepřímo v kapitalistických zemích připravují válku.“ (Brežněv L. I.: Důsledně cestou míru, Rudé právo 23. února 1980, s. 7.) Tato skutečnost determinuje: postavení a úkoly naší armády. Současná vojenskopolitická situace v Evropě a naše místo na západní výspě socialistického společenství nám přikazují stát bděle na stráž vymožeností socialismu a nepřetržitou bojovou pohotovost čelit jakýmkoliv agresivním snahám našich imperialistických třídních nepřátel.

Aby Československá lidová armáda mohla splnit své úkoly v rámci Varšavské smlouvy, je nutné neustále upevňovat její bojovou připravenost a bojovou pohotovost, budovat ji jako moderní soudobou armádu, zabezpečit vysokou úroveň morálně politické a psychologické přípravy jejích příslušníků a rozvíjet vojenskou vědu ve všech jejích součástech. A vojenskopolitické prognózování k nim bezesporu patří.